

DIGITÁLIS TANANYAGCSOMAG A RÉSZVÉTELI KUTATÁSRÓL A NYELVÉSZETI ETNOGRÁFIÁBAN

Károli Gáspár Református Egyetem (KRE),
Transzlingváló kutatócsoport.
Támogató: Bölcsészeti és- Társadalomtudományi Kar, KRE
Támogatás száma: 20724B800.

Budapest, 2023

1. Nyelvészeti etnográfia

1.1 feladat

Az alábbi rövid idézet Susan Gal tollából származik. Olvassák el figyelmesen!

„Amikor 1970-ben megkezdtem egyetemi doktori tanulmányaimat a Berkeley-ben (...) az antropológia, a nyelvészet, a filozófia és a pszichológia tudósai elutasították a nyelvtudomány régóta fennálló formalista, strukturalista paradigmáját (beleértve a Chomsky-féle változatot). Amellett érveltek, hogy a nyelvi struktúrát nem szabad elkülöníteni az adott kontextusban megvalósuló gyakorlattól. Azok, akik a legszigorúbb empirikus módon tanulmányozták a társadalmat és a kultúrát, nyelvi antropológusok voltak. Szerencsém volt: a kétnyelvűség egyszer csak elméletileg is érdekessé vált. A beszéd *kontextusa* és *következménye* ugyanolyan fontosak lettek, mint a *struktúrája*. Azokban az években vált bizonyossá számomra, hogy az etnográfia (...) az én módszertanom, a komparáció pedig az elemzési módom” (Gal 2018: 16–17, Hegedűs Orsolya fordítása).

Gal, Susan. Preface/Előszó. in Vanco Ildikó & Kozmács István (szerk.). *A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok. Susan Gal válogatott tanulmányai magyar nyelven*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara. Nyitra. 15–22.

Kérdés: Beszélgessenek a kiemelt szavakról! Mit jelent, mi lehet a beszéd struktúrája, illetve kontextusa és következménye? Mi lehet a különbség a módszertan és az elemzési mód között?

Instrukció: A csoportok a közös beszélgetés során áttekinthetik a fenti kérdéseket.

1.2 feladat

Rampton, Maybin és Roberts szerint „Az etnográfia jellemzően olyan gyakorlatokban keresi a jelentést és a racionalitást, amelyek távolról elsőre furcsának tűnnek” (2015: 16).

Rampton, Ben – Janet Maybin – Celia Roberts 2015. Theory and method in linguistic ethnography. In Julia Snell – Sarah Shaw – Fiona Copland (eds.) *Linguistic Ethnography: Interdisciplinary Explorations*. Palgrave Macmillan. 14–50.

Kérdés: Társas gyakorlatnak nevezhetünk minden olyan cselekvést, ami, hatással van másokra, kapcsolódik másokhoz. Például, ha egy esküvői vagy temetési szertartás bizonyos elemei jelentősen eltérnek a számunkra megszokottól, azt nevezhetjük egy olyan gyakorlatnak, ami “távolról elsőnek furcsának” tűnik. De szó lehet banálisabb dolgokról is, mint például hogy ki hogyan viselkedik vásárlás közben. Mit gondol, miért az ilyen gyakorlatok keltik fel az etnográfusi érdeklődést?

Instrukció: Érdemes meggondolni, hogy saját gyakorlatainkhoz, ideológiánkhoz hogyan viszonyulunk, mennyire maguktól értődők azok, illetve mennyire kérdőjelezzük meg azokat. A reflektív gondolkodás innen indulhat el.

1.3 feladat

Rampton, Maybin és Roberts (2015) még az alábbiakat sorolják fel a nyelvészeti etnográfia jellemzőiként:

- Megkérdőjelezi a kurrens és uralkodó etnocentrikus diskurzusokat
- A „szociokulturális szerveződések/folyamatok számos különféle szintjére/dimenziójára egyszerre fókuszál”
- Mintákat és rendszerességet keres a mindennapi, szituatív gyakorlatokban
- Vizsgálatai koncepcióját folyamatosan újraírja, szenzitivizálja
- Figyel a kutatónak a vizsgált valóságot szükségszerűen alakító szerepére

Rampton, Ben – Janet Maybin – Celia Roberts 2015. Theory and method in linguistic ethnography. In Julia Snell – Sarah Shaw – Fiona Copland (eds.) *Linguistic Ethnography: Interdisciplinary Explorations*. Palgrave Macmillan. 14–50.

Kérdés: Beszéljék meg, mit jelentenek ezek pontosan Önök szerint!

Instrukció:

- Mit érthetünk azon, hogy „etnocentrikus” (gondoljon az etnikum, etnicitás, illetve a centrum szavakra). Mit gondol, mi mindenre nem figyelünk, amikor gondolkodásunk erősen etnocentrikus jellegű?
- Szociokulturális szerveződésekben különböző kapcsolatainkat érthetjük. Gondolják meg, mennyiben fűz más viszony bennünket például a családtagjainkhoz, a főnökünkhöz/tanárunkhoz, a településünk polgármesteréhez vagy a miniszterelnökhöz. Miért kell mégis ezek mindegyikével való viszonyunkról gondolkodnunk, amikor a saját életünkről gondolkodunk?
- Az egyszerűség és a mintázatosság viszonyáról érdemes gondolkodnunk ennek kapcsán; hogyan vannak ezek jelen például a saját életünkben?
- Érdemes saját kutatói pozícióinkra reflektálni, szem előtt tartva, hogy mi magunk is részei és alakítói vagyunk annak, amit vizsgálunk. És máshogy alakítjuk a valóságot, a vizsgált környezetet, ha férfiak vagy ha nők vagyunk, ha idősek vagy ha fiatalok vagyunk, hiszen máshogy fognak viszonyulni hozzánk azok az emberek, akikkel beszélgetéseket kezdeményezünk. Érdemes végiggondolni, hogy nemünkön és korunkon kívül mi minden határozhatja meg még saját pozícióinkat, és hogy válhat az egyik vagy a másik tényező meghatározóvá aszerint, hogy hol, milyen közegben vizsgálódunk éppen.

1.4 feladat

Olvassa el az alábbi szöveget figyelmesen (a szöveg egy nyelvészeti etnográfáról szóló tankönyv egyik, némileg rövidített részlete)!

Az erdő és a fák

Tegyük fel, hogy saját élete, tapasztalatai önt bizonyos területek felé viszik; ezeken a területeken mindig már megkezdett beszélgetésekbe léphet be, amelyek a különböző kontextusokban az egyetemi életben és azon kívül számos különböző formát ölthetnek. Az Ön tapasztalatai és ezek a beszélgetések adhatnak valamilyen kezdeti elképzeléseket arról, hogy mi, hogyan és miért történik ezen a területen. Ezeket nevezhetjük akár hipotéziseknek is, vagyis a látott és tapasztalt dolgokról szóló összegzéseknek, amelyeket új megfigyelések és új tapasztalatok mindig megkérdőjeleznek (alátámasztanak, megcáfolnak, módosítanak). A mindennapi életben ezek az összegzések általában implicitek (nem is mondjuk ki őket), vagy nem igényelnek sok vizsgálatot vagy empirikus megerősítést. Az emberek például hajlamosak olyan dolgokat elhinni, mint például „a többnyelvűség zavaró és rosszat tesz a gyermekeinknek” vagy „a többnyelvűség gazdagítja és javítja a kognitív képességeket”. Hajlamosak vagyunk nem foglalkozni azzal, hogy alaposan megvizsgáljuk, hogy ezek mindig igazak-e, és igaznak vesszük őket.

A kutatás során tudatában kell lennünk annak, hogy a kérdésünk megfogalmazása nyitott, bár olyan hipotéziseken alapul, amelyek saját tapasztalataink, a szakirodalmi tájékozódás és másokkal való beszélgetéseink eredményei. Tehát mindenképp egy valóságos kérdést kell feltennünk, amit óvatosan kell megfogalmaznunk, amelynek megválaszolásához szisztematikusan és kifejezetten vizsgáloódnunk kell, amit elemeznünk kell, illetve amelynek megfogalmazásakor mások pozícióit, eredményeit is meg kell ismernünk. E fázisban nem kell még megválaszolni tudni a kérdést – különben kutatómunkánk időpazarlás lenne. Azonban kutatási tevékenységünk végeztével ezeknek a kérdéseknek új hipotézisekhez és új kérdésekhez kell elvezetnie (...).

Máshogy fogalmazva: a témánk nem ugyanaz, mint a kutatási kérdésünk. A kérdés inkább a téma egy aspektusát kell, hogy megragadja – egy olyan aspektusát, ami érdekel bennünket, és amellyel kapcsolatban válaszokat szeretnénk kapni.

Sok különböző módja van annak, hogy eljussunk a kutatási kérdésünkig. (Praktikus tanács: készítsünk jegyzeteket munkánk során; ezek segíteni fognak megfogalmazni a kérdést és meghatározni azt a folyamatot, amin keresztül választ kaphatunk). A kérdés megfogalmazása során érdemes többek között arra az aspektusra figyelni,

amit egy metaforával *az erdő és a fa* viszonyaként világíthatunk meg: minden kutatásnak mindkettőre figyelemmel kell lennie: Elindulhatunk az erdőtől (kérdések erdejétől): néhány nagy kérdés, amelyeknek elméleti, módszertani, politikai vagy gazdasági jelentősége van. Például többet akarunk megtudni arról, hogyan történik a szociális különbségtétel, vagy hogyan jön létre a szociális egyenlőtlenség – ezek nagy kérdések, amelyek sok tekintetben motiválják kutatásunkat. Kíváncsiak lehetünk arra, hogy miért és hogyan változik a nyelv, hogyan működik a rasszizmus, a rassz alapú megkülönböztetés, vagy hogy a genderkérdések és a szexualitás mely kategóriái fontosak az emberek számára és miért. Lényegében azonban lehetetlen olyan kutatást tervezni, amely ilyen nagy kérdésekre választ adna. Túl nagyok és hosszú távú kutatási projektet jelentenének sok-sok ember számára. Ugyanakkor vannak jó kérdések is: az a feladatunk, hogy megtaláljuk a módját, hogyan foglalkozhatunk egy ilyenel. Az erdőben egyes fákat, egyes konkrét kérdéseket kell azonosítanunk, olyanokat, amikkel érdemes foglalkozni, ami segíthet nekünk például meglátni, hogyan működik a rasszizmus, hogyan alakulnak a gender és a szexualitás kategóriái, vagy milyen, az oktatáshoz vagy a munkavállaláshoz való hozzáférésért folytatott küzdelmek folynak a nyelv körül a mindennapokban.

Heller, Monica – Sari Pietikäinen – Joan Pujolar 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods. Studying Language Issues that Matter*. Routledge. 25–26. (Heltai János Imre fordítása).

Kérdés: Válasszon egy területet a saját életében, amivel kapcsolatban szívesen írna dolgozatot, például, hogy edzésre jár, színházban volt, utazott a metróon, tapasztalatokat szerzett az egészségügyben, órán/előadáson járt, bevásárolt stb.

Instrukció: Gondolja végig, ezt miféle gyakorlatok övezik, miféle emberekkel és hogyan kerül kapcsolatba, milyen dilemmák jelennek meg körülötte, milyen “elsőre furcsának tűnő” gyakorlatok veszik körül, milyen aspektusai vannak, amelyek “elsőre furcsának tűnnek”. Képzeld el, hogy ez egy erdő, és keressen benne fákat. 🌳

2. Részvételiség

2.1 feladat

Az az alapelv vezérli ezeket a tanulmányokat, hogy a közösségi együttműködés nem opcionális, hanem kötelező a társadalmi igazságosság iránt elkötelezett kutatók számára. Egy ilyen megközelítés megköveteli annak újragondolását, hogy mit jelent a kutatás, és mit tud és mit kell tennie (Bucholtz 2021: 1159, Heltai János Imre fordítása).

Mary Bucholtz 2021. Community-centered collaboration in applied linguistics. *Applied linguistics* 42(6). 1153–1161.

Kérdés: Mit ért ön társadalmi igazságosságon? Mennyire egyszerű meghatározni, mire is törekszik az, aki társadalmi igazságosságra törekszik?

Instrukció: Érdemes végiggondolni, hogy milyen szempontok szerint beszélhetünk társadalmi igazságosságról (anyagi értelemben, erkölcsi értelemben stb.), hogy ezek a megközelítések vajon ugyanazt vonják-e maguk után. A közös gondolkodás mélysége függhet erre szánt időnkől, de eljuthat akár olyan kérdésekig is, hogy mely társadalmi szereplők mennyiben felelősek a társadalmi igazságtalanságokért, illetve hogy mi magunk, akik éppen beszélgetünk, vajon inkább a hatalommal felruházott elit tagjai vagyunk-e, vagy azon kívül pozicionáljuk magunkat, és miért.

Segíthet még a romantika korabeli magyar költő, Petőfi Sándor egyik versének itt idézett strófája. Az alacsony sorból származó Petőfi költészetének olyan szempontból nincs párja a magyar költészetben, hogy beszédmódja nyers, érthető, és mégis poétikus. Ebben a versben (A nép nevében) az uralkodó osztályt kéri számon a társadalmi igazságtalanságok miatt, többek között így:

Az alkotmány rózsája a tiétek,
Töviseit a nép közé vetétek;
Ide a rózsa néhány levelét
És vegyétek vissza a tövis felét.

2.2 feladat

Olvassa el alábbi gondolatainkat a részvételi kutatásról:

A részvételi kutatásnak komoly hagyománya van a kulturális antropológiában (Reason 1998; Lamphere 2004), és egyre nagyobb teret nyer a szociolingvisztikában (Bodó et al. 2022). Mi most olyan gyakorlatként mutatjuk be, amelyben több szereplő (hivatásos kutatók, hallgatók, nem hivatásos kutatók, azaz civil polgárok) párbeszédet folytat egymással azzal az elkötelezettséggel, hogy közös valóságukat tanulmányozzák. Az etnográfiai tudás azokban az interszubjektivitásokban (azaz emberek közötti beszélgetések során) jöhet létre, amelyeket egy ilyen kutatás tere a helyi interszubjektivitásokon (a helyben jellemző beszélgetéseken) túl létrehoz.

A részvételi kutatásban:

- Felülíródik a hagyományos kutató/kutatott kettősség, a résztvevők egyenrangú felekké válnak (különféle feladatokkal, tudásokkal és lehetőségekkel)
- Eltűnik a „terepmunka”, hiszen a „terep” nem választható el attól, ami egyébként a résztvevők élete – a közös valóság vizsgálatáról van szó, amelynek mindannyian részesei vagyunk
- A résztvevők lehetőleg minden munkafázisban együttműködnek az adatgyűjtéstől az adatok feldolgozásán át azok publikálásáig
- Fontossá válik az önreflexió, hiszen egy ilyen kutatás során a résztvevők a közös valóság vizsgálatának során az abban elfoglalt pozícióikkal, az abban jellemző szerepeikkel is foglalkoznak. Más szóval: nem egyik szereplő vizsgálja a másikat, hanem közösen vizsgálják magukat.

Kérdés: Ezek nem egyértelmű és mindig azonos módon és/vagy mértékben megvalósuló jellemzők. Ráadásul számos dilemma is következik belőlük. Gondolkodjon el a fentieket, és mutasson rá két-három esetlegesen előke-rülő dilemmára például a “terep” fogalma kapcsán. Gondolja meg például, lehet-e “terepmunkanaplót” írni saját magunk vizsgálatáról? Hogyan lehet egy ilyen mű kollaboratív jellegű? Próbáljon meg más dilemmákat is azonosítani!

Instrukció: Az alábbi kérdések mentén érdemes végiggondolni a fentieket.

- Hogyan alakítható ki egy olyan közös nyelv, ami érthető is és a tudományosság kritériumainak is megfelel?
- Hogyan változnak az etnográfiai tudományosság kritériumai: mik a tudományosság kritériumai? – Mi, e tananyagcsomag szerzői, arra jutottunk, hogy három ilyen van: a rendszeresség, a sokszempontúság és az önreflexió
- Milyen műfajok lehetnek tudományosak, ha publikációra kerül sor?
- A szociális igazságosságot tényleg tudományos kutatással és publikációkkal lehet hatékonyan csökkenteni, vagy az embereknek valami egészen másra van szüksége?

3. *Ketháne* – Cigány–magyar közösség – pillanatok egy részvételi kutatásból

3.1 feladat

Olvassák el az alábbi bevezetőt, amelyben röviden bemutatjuk, milyen előzményekkel és milyen céllal jött létre részvételi kutatásunk!

Magyarországon a romákról szóló tanulmányokban elterjedt a többnyire egynyelvű magyar (kárpáti) cigányok és a romani-magyar kétnyelvű oláh cigányok megkülönböztetése (a bojások vagy beások harmadik „csoportja” mellett) - Erdős 1958, Kemény 2005. E megkülönböztetés okai a Magyarországra való migráció különbségeiben gyökereznek. Tiszavasvári, amelynek jelenlegi lakossága megközelítőleg 12 000 fő, Magyarország gazdaságilag hátrányos helyzetű régiójában található, és az 1950-es évek szocialista iparosítása során jött létre két szomszédos falu összevonásával. Az egyik falu szélén magyar egynyelvű romák éltek, míg a másik faluban kétnyelvű családok települtek le. Ma is éles szakadék húzódik a valamivel kisebb, körülbelül 1000 fős egynyelvű roma közösség és a nagyobb, több mint 2000 fős kétnyelvű roma közösség között, akik a városon belül elkülönülő területeken élnek.

A 2022-ben indult kutatási projekt előzménye egy nyelvészeti etnográfiai kutatás, amelyet 2016-ban indítottunk a kétnyelvű roma közösségben. Eredményeink szerint a helyi kétnyelvű romák nyelvi gyakorlatai elsősorban a romanira épülnek, a kisgyermekek otthonukban tanulják meg a romani nyelvet. A tiszavasvári roma beszélők saját értékelése szerint romani nyelvük nem „tisztá”, mert olyan nyelvi erőforrásokat tartalmaz, amelyeket jellemzően úgy érzékelnek, hogy „olyan, mint a magyar” (Heltai 2021: 4-5). A kétnyelvű romák gyermekei által látogatott iskolát a magyar és az egynyelvű roma családok elkerülik. (...) A kutatócsoport a helyi romák nyelvi gyakorlatainak tanulmányozása után (...) a kétnyelvű gyermekek iskolájában egy, a transzlingválásra épülő nyelvpedagógiai programot dolgozott ki. Ez a program a helyi egynyelvű magyar tanárokkal és a kétnyelvű roma szülőkkel együttműködve valósult meg. A résztvevők anélkül vezették be a helyi romani nyelvet az iskolába, hogy megkísérelték volna standardizálni, és a tanulók otthoni nyelvi gya-

korlátait a mindennapi iskolai tevékenységek részévé tették (Heltai és Tarsoly szerk. 2023). Amikor a magyar egynyelvű tanárok nyitottabbá váltak a romani iránt, a gyerekek szívesebben és magabiztosabban kezdtek el romaniul beszélni, és a szülők aggodalmait a romani nyelv iskolai jelenlétével kapcsolatban sikerült minimalizálni.

Ezek a fokozatos változások azonban kevés hatással voltak az iskolán kívüli kapcsolatokra. Ha vannak is a városban változások a romani és a magyar nyelvek viszonyának tekintetében, a kutatócsoport tagjai nem tudnak róluk. E felismerés következtében a kutatócsoport tagjai a roma és nem roma állampolgárokkal végzett részvételi tevékenységekre összpontosítottak, mivel úgy vélték, hogy a nem roma résztvevők bevonása segíthet kiterjeszteni a tevékenységek hatókörét a roma közösségen túlra. Az online adatgyűjtés mellett (helyi újság és televízió) 20, egyenként körülbelül fél-egyórás beszélgetést rögzítettünk a városban különböző közéleti szerepkörben lévő partnerekkel (intézményvezetőkkel, vállalkozókkal, civil aktivistákkal). Ezek a tevékenységek előkészítették a terepet azoknak a workshopoknak, amelyeket 2022 nyarától havi rendszerességgel tartunk a városban. Az teszi lehetővé, hogy ezeket a műhelymunkákat etnográfiai munkaként határozzuk meg, hogy a helyi nyelvi gyakorlatok kontextusba helyezett tanulmányozására irányulnak. Míg a nem helyi résztvevők szociolingvisztikai nézőpontot hoztak a beszélgetésekbe, a helyi lakosok tágabb perspektívával bővítették a beszélgetések kereteit, amely életük és személyes kapcsolataik általánosabb vizsgálatát is magában foglalta (Schubotz 2020).

A workshopokon hat kétnyelvű roma és hat egynyelvű nem roma nő vett részt. A roma nők 30 és 60 év közöttiek, szegregált területen élnek (kizárólag roma szomszédokkal), csak néhány éves iskolázottsággal vagy általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. Korlátozottan vesznek részt a munkaerőpiacon, közfoglalkoztatási programokban vagy napszámosként dolgoznak. Mindannyian anyák, némelyiküknek a nem roma helyi résztvevők szemszögéből nézve szokatlanul sok gyermeke van. A nemi szerepek a helyi romák körében azt diktálták, hogy a férfiak ne vegyenek részt a műhelymunkákon, mivel az olyan kérdések, mint a nyelvi gyakorlatok és ideológiák, az emlékezet és a kulturális örökség stb. inkább kapcsolódnak a nők szerepéhez; így a nők kitartóbbak voltak a kutatási tevékenységekben. A meghívott roma nők a programjaink megkezdése előtt kevésbé voltak aktívak az írásbeliséggel kapcsolatos tevékenységekben. Az elmúlt években azonban a kutatócsoport többi tagjával kö-

zösen lefordítottak és megírtak egy romani nyelvű mesekönyvet, és társszerzőként közreműködtek a transzlingváló projekt eredményeit összefoglaló tudományos kötet néhány fejezetének megírásában (Heltai és Tarsoly szerk. 2023). Személyes kapcsolatok révén hat helyi nem roma nőt (40 és 60 év közötti) is meghívtunk, akik a fent vázolt feszített körülmények között vállalták, hogy részt vesznek a közös munkában. Attól tartva, hogy a helyi magyar férfiak jelenlétében – részben az otthoni nyomás miatt – a roma nők megtagadják a részvételt vagy kevésbé bátran beszélnek majd érzéseikről és problémáikról, ragaszkodtunk ahhoz, hogy csak nőket hívjunk meg. Az egynyelvű magyar nők mindegyike a helyi közösség megbecsült tagja. Ketten közülük családi vállalkozásban dolgoznak. A többiek nyugdíjasok, de még mindig aktívak, mind a munkaerőpiacon (tanárnőként, óvónőként, könyvelőként), mind önkéntes munkásként. A roma nőkhöz hasonlóan mindegyikük anyja. A műhelymunkában három kutató és egyetemi hallgatók is részt vettek. A workshopokat a városi könyvtárban tartottuk, amely a város nagy kulturális központjában, a „Találkozások Házában” található. A második naptól kezdve a találkozókat videóra vettük.

Erdős, Kamill. 1959. *A Békés megyei cigányok. Cigánydialektusok Magyarországon* [The Gypsies of Békés county. Gypsy dialects in Hungary]. Gyula: Erkel Ferenc Múzeum.

Heltai, János Imre & Eszter Tarsoly eds. 2023. *Translanguaging for equal opportunities: Speaking Romani at school*. Berlin: De Gruyter.

Heltai, János Imre. 2021. Translanguaging as a rhizomatic multiplicity. *International Journal of Multilingualism*. <https://doi.org/10.1080/14790718.2021.1926465>

Kemény, István. 2005. History of Roma in Hungary. In István Kemény (ed.), *Roma of Hungary* (East European Monographs 702), 1–69. Boulder: Columbia University Press.

Schubotz, Dirk. 2020. Group discussion methods in participatory research. In Dirk Schubotz, *Why and How to Involve People in Research?*, 148–182. Sage Publications.

Forrás: Heltai János Imre 2023. From (in)securitisation to conviviality. The reconciliatory potential of participatory ethnography. *International Journal of the Sociology of Language* 283. 1–23. (Heltai János Imre fordítása)

Kérdések: Van olyan ismerőse, aki két/több nyelvet használ a mindennapokban? Milyen említésre méltó tapasztalatokról számolt be önnek/vett ön észre kétnyelvűségével kapcsolatban?

Vannak azzal kapcsolatos tapasztalatai, hogy a nemi szerepeket hogyan befolyásolják társadalmi pozícióink?

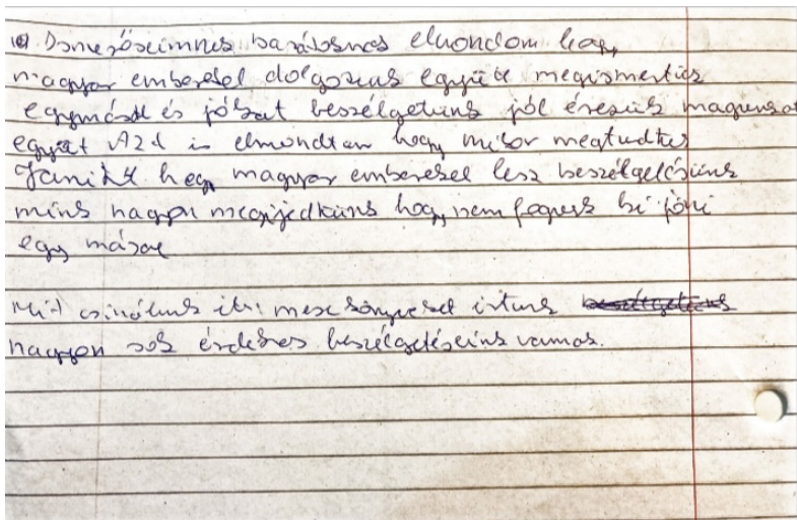
Instrukció: A fenti kérdések igen messzire vezethetnek. Segítségükkel viszonyulást építhetünk fel a projekthez, de közös gondolkodás esetén egy meghatározott ponton érdemes gátat szabni az e kérdésekről való gondolkodásnak, mivel a várható válaszaink igen széttartók lehetnek.

3.2 feladat

A harmadik workshop után arra voltunk kíváncsiak, hogy a résztvevők hogyan kommunikálnak a workshopról másoknak; barátaiknak, ismerőseiknek. Megkértük őket, hogy mondják el, mit szoktak mondani, ha arról kérdezik őket, hogy mit csinálunk itt. Hallgassanak meg néhányat a válaszok közül, majd válaszoljanak az alábbi kérdésekre!

A)

Ismerőseimnek, barátaimnak elmondom, hogy magyar emberekkel dolgozunk együtt, megismertük egymást, és jókat beszélgetünk, jól érezzük magunkat együtt. Azt is elmondom, hogy mikor megtudtuk Janitól (Heltai János Imre), hogy magyar emberekkel lesz beszélgetésünk, mink nagyon megijedtünk, hogy nem fogunk kijönni egymással.

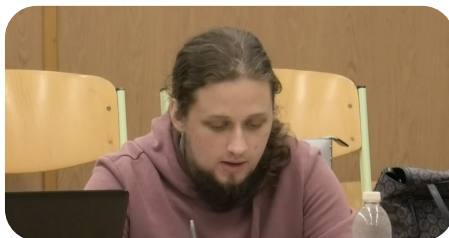
B)

AUDI

A kairói Gáspár Ref. Egyetem nyelvész és dialektai projektje alatt ^{cipely-} magyar asszonyok beszélgetnek egymással életükéről, szokásairól kutatási céllal. Megismerjük egymást, ezáltal erősödik az elfogadás, bizsfelet, baráti kapcsolatok alakulnak ki. Ez számunkra lételcuelő, ^{amit} ~~és~~ igazságot adnak a tapasztalat ^{elut} ~~teimat~~ a ~~szűkebb~~ és tágabb környezetünk.

A Károli Gáspár Református Egyetem nyelvésze és diákjai projektje, ahol cigány és magyar asszonyok beszélgetnek egymással, életükről, szokásaikról kutatási céllal. Megismerjük egymást, ezáltal erősödik az elfogadás, tisztelet, baráti kapcsolatok alakulnak ki. Ez számomra lélekemelő, amit igyekszem átadni tapasztalatként a szűkebb és tágabb környezetemnek.

C)

Részvételi kutatást végzünk, amelynek az a lényege, hogy a foglalkozáson részt vevők együtt vetnek fel kérdéseket, tervezik meg, hogy miről szóljon maga a kutatás. Illetve ennek a kutatásnak része a helyi témák, például az oktatás megbeszélése, nyelvi kérdések, romani és magyar nyelv használata, illetve annak elősegítése, hogy az emberek beszélgessenek egymással.

Kérdés: A három válaszból (amiből kettő helyi, egy nem helyi résztvevőtől származik) látszik, az egyes szereplőknek mennyire más jelent a közös tevékenység. Mit gondolsz, ez gond-e, illetve milyen következményei vannak ennek a kutatásra nézve?

Az is látszik, hogy a résztvevők más-más nyelvi regisztereket használnak. Ez hogyan hathat egy kutatásban a szaknyelv kérdéseire, hogyan viszonyul ahhoz a kényszerhez, hogy a tudásátadáshoz hagyományosan mindannyian a nagy presztízsű tudományos regisztert kapcsoljuk.

Instrukció: Érdeemes meggondolni, hogy a részvételiség mértéke nagyon különböző lehet. Már az részvételi jelleg ad egy tevékenységnek, ha az adatgyűjtés a helyiekkel közösen történik. Ugyanakkor az is fontos, hogy a helyiek (mivel mások a megélt tapasztalataik) eltérően alakítják a

kutatás irányát, más aspektusokat adnak neki. A fenti közlésekből az is következik, hogy a helyiek fokozottabban “alkalmazzák” a kutatás eredményeit a mindennapokban: nem a formális kutatási eredmények fontosak számukra, hanem az, ahogy ettől az ő életük megváltozik. Érdemes közösen meggondolni, hogy ennek van-e jelentősége, és mi az.

3.3 feladat

A negyedik workshopot nem a könyvtárban, hanem egy olyan általános iskola egyik tantermében tartottuk, ahol roma és nem roma diákok együtt tanulnak. Ez annak az eredménye, hogy az utóbbi években a városban bezártak egy szegregált iskolát, ahol csak romák tanultak. A megmaradt intézményben az együtt való tanulás nem problémamentes: sok vita, feszültség övezi. Ahogy résztvevőink a workshopra igyekeztek, találkoztak az iskolát épp elhagyó diákokkal, és a workshopon szóba került a szegregáció kérdése. Az ezzel kapcsolatos fontos beszélgetésből idézzük az egyik roma résztvevő néhány mondatát. Mivel ez a beszélgetés a résztvevők számára nem volt könnyű, úgy döntöttünk, hogy az elmondottakat e helyütt csak írásban elemezzük.

”A gyerek nem szokja meg egyáltalán a magyart, ha csak cigányokkal van egész nap körbevéve. De a magyar gyerek se tudja ugyanúgy megszokni a cigányt. [...] Tudjátok, mit csináltunk? Mindenki tudja. Már[mint] a cigányok. [Others murmuring: mi is ide jártunk, igen]. Mindig az volt az első, mikor hazajött ”Kori” az iskolából, átnéztem a fejét, lefürdettem, a kezét mindig figyeltem ne legyen koszos a körme, neki is mindig mondtam, hogy Korim, minden szünet után mossál kezet. Mindig, minden egyes áldott nap tiszta ruhát kapott, alsó-felső, és én nem gondoltam azt, hogy a magyar gyerekek különb, mint az enyém tisztaságilag se, meg a nevelésébe se. Cipő is mindig külön volt neki, tesi cipője, otthoni cipője, iskolai cipője. És higgyétek el nekem, hogy amelyik gyerek magyarok közt jár, minden cigány asszony ugyanezt teszi, és a legsebbe ruhákat vesszük nekik. Kabátot is, az otthonit, az iskolait.”

(...)

De hát miért? ...hogyan van a cigány iskola meg van a magyar. A gyerekek nem szokják meg egyáltalán a magyart, ha csak cigányokkal van egész nap körbevéve. De a magyar gyerek se tudja ugyanúgy megszokni a cigányt. [...] Tudjátok, mit csináltunk? Mindenki tudja. Már [mint] a cigányok. [A többiek halkán: mi is ide jártunk, igen]. Mindig az volt az első, mikor hazajött K az iskolából, átnéztem a fejét, lefürdettem, a kezét mindig figyeltem ne legyen koszos a körme, neki is mindig mondtam, hogy Krisztinám, minden szünet után mossál kezet. Mindig, minden egyes áldott nap tiszta ruhát kapott, alsó-felső, és én nem gondoltam azt, hogy a magyar gyerekek különb, mint az enyém tisztaságilag se meg a nevelésébe se. [Egyik nem roma résztvevő a háttérben: „hát tudod, ha mindenki így állna hozzá, mint te..."] Cipő is mindig külön volt neki, tési cipője, otthoni cipője, iskolai cipője. És higgyétek el nekem, hogy amelyik gyerek magyarok közt jár, minden cigány asszony ugyanezt teszi, és a legszebb ruhákat vesszük nekik. Kabátot is, az otthonit, az iskolait. Hogy ne mondják azt, hogy „büdös cigányok”, „na most idejöttek a бүdös cigányok, behozták a tetveket”. Nagyon sokat kaptunk emiatt és még mindig ez van. [...] És magyar, már tisztelet a kivételnek, magyar közt is, meg cigány közt is, csak az lesz jó barátságba a cigányokkal, aki tud szeretni. Aki nem tud, mindig meg fogja ítélni a cigányokat.

Kérdés: itt az előítéletek hatásairól egy roma (alárendelt) perspektívából hallottunk, mit tanít ez nekünk, mit mond az nekünk?

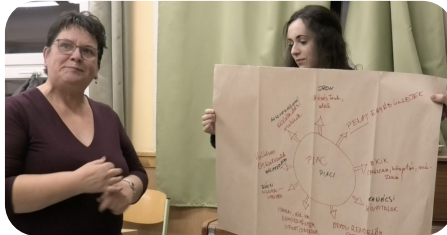
Instrukció: Ebben a részletben egy olyan beszélő szavainak átiratát olvashatjuk, akinek pozíciója, a hatalmi viszonyokat vizsgálva, az alárendelt pozíció. A részlet különlegessége többek között az, hogy a pillanat hevében és a workshop által biztosított védett térben úgy beszél, hogy nem próbál a fölérendelt fél elvárásainak megfelelni. A rasszionyelvészeti diskurzusokban a fölérendelt fél személyhez nem kötött elvárásainak való megfelelés kényszerét a white listening subject – a “hallgatkozó fehér szubjektum” terminusával ragadják meg. Érdeemes ezt a fogalmat végig gondolni a beszélgetés során.

Az, hogy a beszélő így szólal meg, önmagában is feszültséget teremt; ez egy olyan része volt a beszélgetéseknek, ahol a konfliktusok előtérbe kerültek. A következő havi workshopon arra tettünk kísérletet, hogy ezt a feszültséget oldjuk és reflektálttá tegyük (vö. 3.4 pont).

3.4 feladat

Az októberi, szegregációról szóló vita egyik következményeként egy hónappal később, novemberben azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy megvizsgáljuk, milyen a városban a romák és a nem romák együttélése, hol találkozhatnak, hol melyik nyelven beszélhetnek. Csoportokban dolgoztunk, az alábbiakban két csoport mutatja be mintegy 20 perces munkájának eredményeit. Az egyik csoport azt a feladatot kapta, hogy gyűjtse össze, melyek azok a helyek, ahol romák és nem romák találkoznak egymással. A másik csoport feladata az volt, hogy áttekintse, hogy a város egyes tereiben jelen van-e a kétnyelvűség, vagy inkább csak a magyar egynyelvűség a jellemző. Hallgassák meg a videókat figyelmesen!

Kérdés: Mennyiben volt ön szerint ez feloldása annak a feszültségnek, ami a megelőzőleg olvasott szövegben megjelent? Mi derül ki a testbeszédből? Ha csak a test-

beszédet figyeljük, mi a különbség a beszélők között? Mit gondol arról, hogy a roma résztvevők részben romani nyelven szólnak meg, annak ellenére, hogy ilyenkor nem mindenki érti a teremben, hogy mit mondanak? Ön szerint milyen jellegű az a tudás, amit az egyes szereplők megszólalásaikon át a többieknek átadnak? Vannak-e e tekintetben különbségek a megszólalók között? Ön szerint ez a fajta tudás hogyan dobható piacra a tudományban, válhat-e egyáltalán a tudományosság által elismertté? Fontos lenne-e, hogy azzá váljon? Miért (nem)?

Instrukció: Érdekes azon is elgondolkodni, hogy kutatói szempontból milyen az az érzés, amikor egy olyan nyelvi helyzetben találjuk magunkat, ahol semmit sem vagy keveset értünk a mondottakból. Ez mennyiben árnyalja például ez esetben a videók meghallgatásának élményét? Mit profitálhatunk mi mint kutatók, abból, ha nem értjük, ami mondva van?

Ami elhangzik, annak egy részét talán nem értjük, de mégis észrevehető különbségek abban, ahogy az egyes beszélők a téma felé fordultak. Érdekes meggondolni, van-e jelentősége (és mi?) annak, hogy az első videóban az egyik beszélő sok helyet felsorol, ahol romák és nem romák kapcsolatba kerülnek, míg a másik beszélő egy-két helyről beszél többet, részletesebben és egészen más stílusban? Hasonló mintázatot figyelhetünk meg a második videóban is.

Ajánlott olvasmányok

- Bodó Csanád, Barabás Blanka, Fazakas Noémi, Gáspár Judit, Jani-Demetriou Bernadett, Petteri Laihonen, Lajos Veronika & Szabó Gergely 2022. Participation in sociolinguistic research. *Language and Linguistic Compass* 16(4). e12451.
- Bucholtz, Mary 2021. Community-centred collaboration in applied linguistics. *Applied Linguistics* 42(6). 1153–1161
- Heller, Monica, Sari Pietikäinen & Joan Pujolar 2018. *Critical sociolinguistic research methods. Studying language issues that matter*. Routledge. New York.

Heltai János Imre, Tarsoly Eszter, Jenei Kamilla, Turó Zoltán, Ábri Izabella, Kerekesné Lévai Erika, Lakatos Elisabeth, Lakatos Józsefné Balogh Róza, Lakatos Sára Zsanu, Lakatos Mária, Makula Attiláné Rostás Melinda, Opre Csabáné Ica, Tokár Zoltánné Katalin, Szabóné Balázs Beáta & Szántóné Erika 2023 megjelenés előtt. Sibboleth: Beszédünk sokfélesége és társadalmi helyzetünk. Egy részvételi kutatás eredményeiből. *Nyelvtudományi Közlemények* 118.

Heltai János Imre 2021. Szociolingvisztika és részvételiség. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. 21(2). 21–34.

Tiszavasvári Transzlingváló Műhely 2022. Kétháne: cigány-magyar közösség. Kik vagyunk és mit szeretnénk? Ko hámle ámen táj szo kámász? *Tiszavasvári Hírmondó* 9(6).